

Dünya İnsan Hakları Günü ve Çin'den Talepler

2009'daki Urumçi olaylarından sonra Çin'in artan güvenlikçi politikaları ve baskıları, 2016 yılında Doğu Türkistan'a yeni yerel yöneticilerin atanmasıyla daha da şiddetli bir hâl almış durumdadır. Bölgede son dört yıldır ağır insan hakkı ihlallerine sebep olan Çin yönetiminin uygulamaları, sadece Uygurların bireysel şikâyetleri olmaktan çıkmış ve uluslararası toplumun da dikkatini çekecek boyutta bir "kitlesel cezalandırmaya" dönüşmüştür.

Doğu Türkistan'daki en temel hak ihlallerinin başında, Çin Anayasası'na rağmen uygulanan ayrımcı politikalar gelmektedir. Bu politikalar son yıllarda çocuk, yaşlı, kadın, erkek demeden bütün Uygurları cezalandırmaya yönelik uygulamalara dönüşmüştür. Çin yönetiminin bölgede aşırıcılığı önleme bahanesiyle yürüttüğü bu baskı siyaseti, başta Uygurlar olmak üzere bölgedeki tüm Müslümanlar için dayanılmaz bir hâl almış, hukuksuz cezalandırmalar ve zorunlu uygulamalar sebebiyle milyonlarca insan özgürlüğünden, sağlığından, işinden, ailesinden, en önemlisi de canından olmuştur. Merkezî hükümetin onayı dâhilinde yürütülen bu sistemli asimilasyon ve yıldırma siyasetinin Uygur toplumunu yok etmeyi amaçladığı ise açıkça ortadadır.

Bölgedeki yerel yöneticiler, aşırıcı gruplarla mücadele adı altında sıradan insanların dinî yaşayışlarına ve inançlarına yönelik her türlü baskıyı yapmaktadır. İbadethanelerin kullanımı, İslami yaşantıya uygun kıyafet giyilmesi, dinî yükümlülüklerin yerine getirilmesi, dinî eğitim alınması konularında pek çok yasak getirilmiş, İslami uygulamaları aşağılayan düzenlemeler yapılmıştır. Uygur kimliğinin vazgeçilmez unsurlarından biri olan dinî inanca yönelik bu icraatlar, tüm toplumu psikolojik olarak derinden etkilemektedir. Benzer şekilde kültürel hakların uygulanmasına ilişkin yasaklar da giderek artmaktadır. Uygurların kendi dillerini ve kültürlerini yaşatma konusundaki talepleri hiçbir şekilde dikkate alınmazken, merkezî yönetimin emriyle birçok Uygurca eser yasaklanmış, kitaplar yakılmıştır.

Uygurlara yönelik keyfî olarak yürütülen gözaltı uygulamaları ve gözaltındakilere yönelik kötü muamelelerle ilgili haberler ve ortaya çıkan belgeler, bölgede giderek derinleşen büyük bir insani sorun olduğunu göstermektedir. Toplumsal bir travmaya dönüşen bu durumun sadece Uygurları değil, Çin toplumunun huzurunu da etkileyecek birtakım çalkantıları tetikleyebileceği belirtilmektedir. Aileler, gözaltına alınan aile bireylerinin akıbetiyle ilgili tatmin edici bir açıklama yapılmamasından, yakınlarının nerede tutulduğuna dair bilgi alamamaktan şikâyet etmektedir. Yerel Çinli güvenlik birimlerinin bazı uygulamalarının ise toplumda giderek artan kutuplaşmayı daha da körüklediği bildirilmektedir.

Bölgeden kaçabilen Uygurların dile getirdiği en önemli hak ihlallerinden biri de insanların zorla "eğitim kamplarına" alınmalarıdır. Bu kamplardaki uygulamalar maddi manevi birçok mağduriyete yol açmakta, hem kampa alınanlar hem de geride kalan aileleri ciddi zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. 2014 yılından bu yana en az 3 milyon kişinin keyfî olarak bu kamplara alındığı ve buralarda her türlü hak ihlalinin gerçekleştirildiği, bölgeyle ilgili çalışan çeşitli insan hakları kuruluşlarının hazırladığı raporlarda delilleriyle ortaya konmuştur. Çin'in hem kendi iç barışına hizmet etmek hem de dünyadaki imajını düzeltmek adına bu sözde eğitim kamplarını bir an önce kapatması, buralarda zorla tuttuğu insanların maddi manevi zararlarını tazmin etmesi gerekmektedir.

Çin yönetiminin Doğu Türkistan'daki sonuçları itibarıyla en ciddi hukuksuz uygulamalarından biri de "ikiz akraba" politikasıdır. Erkekleri "eğitim kamplarına" alınan Uygur ailelerin yanına zorla Çinli bireylerin yahut devlet görevlilerinin yerleştirilmesi şeklindeki bu uygulamayla aile mahremiyeti ve birliği hedef alınmaktadır. Bu uygulamanın farklı bir boyutu olan Çinli ailelerin bölgeye iskânları ise, demografik zorla değişimin en bariz örneklerinden biridir. Toplumsal kaynaşma ve sosyal ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla böyle bir uygulama yapıldığını ileri süren Çin'in bu hedefinin hiçbir şekilde gerçekleşmediği, aksine bu durumun toplumlar arası nefreti körüklediği belirtilmektedir. Çin'in toplumsal barış için Uygur-Çinli "zorunlu akraba" uygulamasına bir an önce son vermesi gerekmektedir. Bu tür sosyal ilişkilerin insanların özgür iradesine bırakılması, muhakkak ki toplumsal uzlaşmayı çok daha kolay sağlayacaktır.

Yurt dışında akrabaları olanlara şüphayle bakılması, Uygur halkın en çok mağdur olduğu konulardan biridir. Komünist Çin rejimi hem yurt dışındaki bireylere hem de bu kişilerin Doğu Türkistan'daki akrabalarına âdeta potansiyel suçlu muamelesi yapmaktadır. Yurt dışında çalışanların ülkelerindeki akrabalarına para göndermesi ya da yurt dışında okuyan öğrencilerin aileleri ile iletişim kurması, bu kişilerin güvenliklerini ciddi biçimde tehlikeye atabilmektedir. Aynı şekilde, Uygurların yurt dışına

seyahatleri ve yurt dışındakilerin memleketlerine dönüşleri yahut akraba ziyaretleri konusu da son derece sıkıntılı bir durumdur. Çin yönetiminin yurt dışında akrabası olanlara yönelik; para gönderme, posta, telefon, haberleşme konusundaki kısıtlamaları kaldırması, şüphesiz önemli bir rahatlama sağlayacak ve toplumsal güven duygusunu güçlendirecektir.

İnanç ve ibadetlere, giyim kuşama, örf ve âdetlere yönelik kısıtlamaların da bir an evvel son bulması, insanların ibadethaneleri olması gerektiği gibi özgürce kullanabilmesi Uygur toplumunda yönetime olan güven duygusunun gelişmesine katkı sağlayacaktır. Bu da Çin yönetiminin Doğu Türkistan'daki insan haklarına aykırı uygulamaları için gerekçe gösterdiği aşırılık yanlısı kesimlerin toplumda etkin olmasını önleyecektir. Bu durumu destekleyecek diğer önemli adımlar ise; dil, kültür ve eğitime ilişkin Uygurların talep ettiği temel hakların verilmesi olacaktır.

Bölge halkının en temel mağduriyetlerinden biri de ekonomik konulardaki baskılardır. Gereksiz vergiler ve zorla el koymalar, Uygur gençlerin, özellikle genç kızların uzak bölgelere zorunlu işçi olarak gönderilmesi gibi uygulamaların son bulması ve bölgedeki yer altı zenginliklerinin bölge halkının istifade edeceği şekilde yine bölgesel yatırımlara yönlendirilmesi, en büyük beklentilerden biridir. Ayrıca seyahat özgürlüğüne yönelik kısıtlamalar, evlilik, helal gıdaya erişim ve benzeri haklar konusunda da bölgeden yoğun şikâyetler gelmektedir.

Çin yönetiminden beklenen, insan haklarına aykırı bütün uygulamalarına bir an önce son vermesidir. Bu yönde atılacak adımlar kuşkusuz Çin içindeki toplumsal barışa da hizmet edecektir.